

Vestigia
Mohács előtti magyar források
olasz könyvtárakban

Vestigia

*Mohács előtti magyar források
olasz könyvtárakban*

Szerkesztette:

Domokos György
Mátyus Norbert
Armando Nuzzo

Kiadja a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kara
Piliscsaba, 2015

A tanulmánykötet az OTKA K 81430. számú, *XIV–XVI. századi magyar történelmi és irodalmi források Olaszország levéltáraiban és könyvtáraiban* című kutatási projekt támogatásával jött létre.

© a szerzők

ISBN 978-963-308-250-8

Felelős kiadó: a PPKE BTK dékánja
Nyomta és kötötte Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató
Borítóterv: Huszthy Ádám
Tördelőszerkesztő: G. Kiss Zoltán

TARTALOM

RÁCZ GYÖRGY	
Előszó	7
DOMOKOS GYÖRGY, MÁTYUS NORBERT, ARMANDO NUZZO	
Szerkesztői jegyzet	12
1. Fondok	
PATRIZIA CREMONINI	
Jegyzetek a Modenai Állami Levéltárban őrzött magyar vonatkozású forrásokról	13
CHIARA MARIA CARPENTIERI	
Minima hungarica. Jegyzetek a lombardiai könyvtárakban őrzött, magyar vonatkozású XV–XVII. századi kéziratokról és nyomtatványokról	31
KUFFART HAJNALKA	
Bevezetés Estei Hippolit számadáskönyveihez	47
SZOVÁK MÁRTON	
Itáliai levelek regesztái az akadémiai másolatgyűjteményből. Összefoglaló a MTAK Kézirattárának 4936/VI és VII. csomóinak feldolgozottságáról	83
2. Források	
ARMANDO NUZZO	
Kiadatlan levelek Hunyadi Mátyás magyar királlyá választásáról a Milánói Állami Levéltárban (1458)	97
MÁTYUS NORBERT	
Vespasiano da Bisticci és két György: Handó és Kosztolányi (1467)	113
LAURA ZANICHELLI	
Gergelylaki Buzlay Mózes milánói követjárása (1489)	125
LABANCZ DÓRA	
Az 1491-es év eseményei Magyarországon a Milánói Állami Levéltárban őrzött dokumentumokon keresztül	131
KIRÁLYNÉ BELCSÁK ESZTER	
Tommaso Amadei esztergomi érseki helynök levelei a Modenai Állami Levéltárban (1495–1505)	141
DOMOKOS GYÖRGY	
A pestis és a gepárd: Ercole Pio, Estei Hippolit egy ügynökének beszámolója Magyarországról, 1508–1510	185

3. Perspektívák

KOVÁCS ZSUZSA

Aragóniai Eleonóra és Beatrix (szerelmi) élete az Ambrosiana egyik kódexében

197

CORNELIA ENDESFELDER

„Az állam minden ügyét ő irányította”. Egy reneszánsz hercegnő politikai szerepvállalása: Aragóniai Eleonóra (1450–1493), Ferrara hercegnője

215

W. SOMOGYI JUDIT

Nyelvi és nyelvhasználati jellemzők a Milánói Állami Levéltár (ASMi) magyar vonatkozású, népnyelven írt dokumentumaiban

225

Bibliográfia

237

*Kiadatlan levelek Hunyadi Mátyás magyar királlyá választásáról a Milánói Állami Levéltárban (1458)**

Hunyadi Mátyás 1458. január 24-én lezajlott királlyá választása és az ezt megelőző események ismertek a történészek számára, csakúgy, mint a vonatkozó források.¹ Az alábbiakban viszont két olyan, a milánói kancellárián kelt levélről lesz szó, melyeket eddig a szakirodalom nem azonosított. Kiadásuk függelékben olvasható.² A misszilisek, amelyeket a Cicco Simonetta vezetett személyes kancelláriában (Cancelleria Segreta) állítottak ki, általánosságban nem tesznek hozzá újdonságot a kialakult történelmi képhez, de megerősítik más forrásokból származó ismereteinket a magyar királyság politikai helyzetéről 1458 első felében, továbbá tanúsítják a folyamatosságot a milánói hercegek Közép-Európát és a Balkánt érintő diplomáciai stratégiájában. Jelen munkámban szinte kizárólag történelmi forrásként közelítek a dokumentumokhoz, habár méltóak lennének a milánói, humanizmus kori állami misszilisek stílusának példájaként való tanulmányozásra is.

Sem a királyválasztást megelőző hónapok, sem Mátyás uralkodásának első hónapjai, legalábbis 1459 első feléig, nem az egyetértés jegyében teltek. Az országgyűlés, ahol 1458. január 24-én megválasztották a királyt, Pesten zajlott. A választást a Hunyadi-pártiak és ellenfeleik között bonyolult viták előzték meg, a két csoport végül január 12-én, Szegeden egyezett meg.³ A megállapodásba egy házassági ígéretet is belefoglaltak, amely szerint Mátyásnak feleségül kellett volna vennie

* Köszönöm Domokos Györgynek, Giuseppe Frassónak és Mátyus Norbertnek a tanulmány és a kiadás előkészítésében nyújtott segítséget.

¹ KAPRINAI 1771: II, 7–11; TELEKI 1853: X, 3–50 és 565–577 (CCLXXVI–CCLXXX számú dokumentumok); FRAKNÓI 1890: 48–74; FRAKNÓI 1911: 9–27; SZÉKELY 1988: 92; KUBINYI 2001: 42–44; E. KOVÁCS 1990: 30–32; PÁLOSFALVI 2009: 48–51; LUPESCU 2008: 191–195 továbbá, rövid szövegekkel: JÁSZAY 1994: 3–4 és TEKE 1994: 19–20. Pálosfalvi Tamás (PÁLOSFALVI 2013) vizsgálta felül nemrég az uralkodás első két évét, azoknak új értelmezését nyújtva.

² Kizárólag Fraknói (FRAKNÓI 1911: 361, 3. jegyzet) tesz említést a két levél egyikéről (amelyet Szilágyi Mihálynak küldtek), közli a keltezését (hibásan, június 6-ra) és egy lefordított mondatot (lábjegyzetben jelzi, hogy a dokumentumot az ASMi őrzi, a jelzet megadása nélkül). Más Olaszországban őrzött történelmi és diplomatikai jellegű munkákban és magyar témájú forrásokban nem találtam ezekről említést.

³ TELEKI 1853: X, CCLXXVI, 565–569.

Garai Annát, Garai László és Alexandra tescheni hercegnő – a Hunyadiak legjelentősebb ellenfeleinek – lányát. Mindez a fiatal király távollétében zajlott, aki az elhunyt V. László király túszaaként Prágában, Podjebrád György cseh kormányzó fogságában volt. Mátyást csak február 9-én szabadították ki: Strážnicében fogadta egy küldöttség, amelynek tagja volt többek közt Horogszegi Szilágyi Mihály, Magyarország kormányzója, és húga, Erzsébet, Mátyás anyja, valamint Vitéz János váradi püspök.⁴ Már a kiszabadítás is súlyos következményekkel járó egyezséget vont maga után: hatalmas váltságdíj fizetését aranyforintban és az ifjú Mátyás házassági ígérését Podjebrád lányának. Ez utóbbit maga a fogságban lévő Mátyás fogadta el 1457 decemberében, és a szabadulás és átadás napján Podjebrád Györggyel oklevelekben rögzítették.⁵ Mátyás ígérete ellentmondott mindannak, amit Szegeden a januári egyezménybe foglaltak, bár úgy tűnik, hogy ez utóbbi aláírásának pillanatában senki sem tudott a prágai megállapodásról.⁶ Nagyszombat városán és Esztergomon keresztül az új király győzelmi pompával vonult be Budára február 14 én.⁷ Mátyás ekkor épphogy betöltötte tizenötödik (az egyik alább idézendő olasz forrás szerint tizenhetedik) életévét, nem kétséges tehát, hogy a választáshoz és kiszabadításhoz vezető egyezségek létrejöttében azok játszották a kulcsszerepet, akik Magyarország sorsát a kezükben tartották (a birtokolt várak száma és jelentősége, továbbá a vezényelt hadsereg nagysága révén): Szilágyi Mihály és Erzsébet.⁸ Prominens szerepe volt Juan de Carvajal legátusnak,⁹ S. Angelo bíborosának, és Vitéz János váradi püspöknek is. A szembenállók végül egy nehéz, szinte nem is remélt kompromisszumra jutottak. A megválasztást és trónra lépést a bizonytalanság és változékonyság hónapjai követték, melyek során az uralkodó és a tanácsadói átalakították a királyi tanácsot a méltóságok és tisztségek – korántsem egyhangúan elfogadott – újraelosztásával.

Ebben az időszakban a milánói herceg Velence magyarországi követétől kapott híreket az új király uralkodásáról, amint azt Pietro Tommasi a dózséhez intézett leveleinek számos másolata bizonyítja, melyeket a milánói regisztrumokban

⁴A Mátyás király által Strážnicében kibocsájtott oklevél (TELEKI 1853: CCLXXIX, 575) szerint a küldöttség tagjai (aláírási sorrendben Szilágyi Erzsébet és Mihály, valamint Vitéz János után): Szilassi Vince váci püspök, Rozgonyi János erdélyi vajda, Guthi Ország Mihály *magister ianitorum*, Marcali János horvát bán és Somogy grófja, Héderváry Imre (itt macsói banként), Rozgonyi Sebestyén *magister agasonum*, Báthory István *magister dapiferorum*.

⁵TELEKI 1853: CCLXXIX és CCLXXX, 573–577.

⁶Ld: PÁLOSFALVI 2013: 347–350. Tehát a házassági ígérlet csak akkor jutott a magyar küldöttség és maga Szilágyi tudomására, amikor az ifjú királyt fogadták (ezt az álláspontot elutasította FRAKNÓI 1913: 55). Pálosfalvi érvelése szerint ez a tény befolyásolta Szilágyi és az uralkodó viszonyát.

⁷KAPRINAI 1771: II, 12–18.

⁸PÁLOSFALVI 2009: 48; Szilágyi Mihályról l. a Fraknói féle életrajzot (FRAKNÓI 1911).

⁹Vö. FRAKNÓI 1889.

és más levéltári egységekben őriztek meg.¹⁰ Továbbá egy másik velencei, Moyses Bono, aki az itt közölt levelekben a magyar király udvari embereként tűnik fel, látta el magyarországi eseményekről szóló hírekkel Francesco Sforzát,¹¹ olyan naprakészen, hogy 1458. január 24-i jelentésében már hírt is adott Milánónak Mátyás megválasztásáról.¹² Más értesülések is érkeztek a milánói herceghez a többi itáliai udvarban hallott hírek alapján, sőt egyenesen a német-római császárhoz delegált milánói követtől is.¹³ Ellenben mindkét itt – a Függelékben – közölt misszilis 1458. június 7-én kelt,¹⁴ tehát a hercegi kancellária majdnem négy hónapig várt az újonnan megválasztott király köszöntésével. A Mátyásnak küldött üdvözlő levelében a herceg őszintén megírja, hogy megválasztásának hírei már korábban megérkeztek, de ezeket csak Szilágyi és Bono levelei erősítették meg. Ma azonban már tudjuk, hogy Bono levele – a fennmaradt másolatra írt jegyzet szerint – február 15-én érkezett Milánóba, míg Szilágyiét Budáról január 30-án küldték el, vélhetően nem sokkal később meg is érkezett. Feltéve, hogy a missziliseket és üzeneteket csak március elején, két hónappal a királyválasztás után olvasták el, így is három hónapnyi hallgatással számolhatunk.¹⁵ A milánói kancellária nem szűkölködött a Magyarországról szóló híradásokban,¹⁶ tehát a késlekedést valószínűleg annak a beláthatatlansága okozta, hogy Mátyás kikiáltását követni fogja-e a hatalom tényleges gyakorlása. Indokoltnak tűnik az óvatosság, tekintve, hogy Hunyadi Mátyás és Szilágyi Mihály a kikiáltást és az új király érkezését követően néhány hétig szinte egyenlő felekként, mondhatni társuralkodókként kormányoztak.¹⁷ Erről az időszakról eltérő információk állnak rendelkezésünkre a különböző forrásokból. Mást-mást állítanak a diplomáciai levelek, a krónikák és az irodalmi források. Az 1470 és 1488 között írt Thuróczy-krónika például

¹⁰ Ö írt jelentéseket január 23-án (ASMi, Sforzesco 650, 1457), 24-én (ASMi, Sforzesco 650, 1458; DEM: I. 3; vö. MÁLYUSZ 1988: 410) és 29-én (ASMi, Sforzesco 650, 1457). A jelentések gyakorta más misszilisek, vagy olyan jelentős dokumentumok másolataival együtt jutottak Velencéből Milánóba, melyeket más kancelláriák bocsátottak ki, és amelyek szorosan kapcsolódtak a tárgyalt eseményekhez (l. a táblázatot az I. Függelékben).

¹¹ Levelének teljes szövegét jelen publikációban adjuk közre először.

¹² ASMi, Sforzesco 650, részleges kiadás: THALLÓCZY-ÁLDÁSY 1907: CCCXI, 229–230 (vö. SZÉKELY 1988: 92; FRAKNÓI 1911: 360, aki viszont azt állítja, hogy Bonót Alajosnak, nem Moysénak hívták). Bono írta a hercegnek, hogy Mátyás tizenhét éves.

¹³ Ezeket a forrásokat széleskörűen felhasználja Fraknói (pl.: FRAKNÓI 1896).

¹⁴ Mindazonáltal sem a világos dátum, sem a regisztrumok pontos kronológiai sorrendjébe illeszkedés nem igazolják véglegesen, hogy a misszilisek dátuma a megírás vagy az elküldés idejét jelölik.

¹⁵ Bono első közvetlen kapcsolatfelvétele és a herceg Magyarországra küldött két üdvözlő, hivatalos levele között nem találtam más dokumentumot a milánói levéltárban őrzöttek között.

¹⁶ DEM: I, passim.

¹⁷ Vö. TELEKI 1853: III, 51 és a továbbiak, különösen 57 o.; továbbá FRAKNÓI 1913: 76; és LUPESCU 2008: 193.

ezekkel az eseményekkel kapcsolatban erősen elnagyolt, sokkal inkább az olvasó figyelmének megragadására összpontosít, mint a pontosságra és az események keltezésére. A krónika egyébként nem csak kronológiai hibákat tartalmaz;¹⁸ nem terjed ki az uralkodás első esztendejének részleteire, és viszonylag rövid fejezetet szentel a királlyá történt kikiáltástól a megkoronázásig (1464) terjedő időszaknak. Ebben azt írja „Iste rex a suis regnicolis turbata habuit sui regiminis primordia, postquam autem viribus et animi discretionem adolevit, quasi quodam gravi aquarum de diluvio emergens, omnia moderamine peroptimo complanavit”. Ezt a mondatot követi annak a három háborúnak a rövid összefoglalása, amiket Mátyás uralkodásának első éveiben viselt (a törökkel, III. Frigyessel és Csehországgal).¹⁹ Bonfini viszont elidőzik Mátyás uralkodásának kezdeteinél, megemlítve, hogy a megválasztással együtt előrelátható volt egy kormányzó kinevezése is Szilágyi személyében, hogy ezzel elkerüljék, „ne quid ex incitiam ac parva rerum experientia detrimenti respublica pateretur”. A megjegyzés feszült légkört idéz fel, ami ebből eredhetett: „...ex decreto patrum Michael gubernator pronunciat et in quinquennium potestas summa traditur, unde non mediocris est inter avunculum et nepotem suborta simultas et discordia, quam principes quoque adverse factionis, qui illi nimis invidabant, adauxere”.²⁰ Bonfini visszatekintve és az uralkodó szemszögéből magyarázza az eseményeket, de az idézett helyen nagyobb figyelmet érdemel az író szándékánál maga a tény.²¹ Ezekben a hónapokban történt, hogy az ifjú király, vagy esetleg a tanácsadói, elindítottak egy nyilvánvaló politikai manővert, hogy a lehető legnagyobb mértékben eltávolítsák a hatalomtól nem

¹⁸THURÓCZY 1985: 257–259 (280–285); a pontatlanságokra vö. MÁLYUSZ 1988: passim.

¹⁹THURÓCZY 1985: 260, 10–12 (286). Megjegyzendő, hogy Thuróczy összefoglalása teljes és hosszú fejezetet szentel Mátyás megválasztásának a tárgyalások leírásával együtt (*De electione domini comitis Mathie in regem*); és egy szinte független, bár meglehetősen rövid fejezet tárgyalja Hunyadi László Szilágyi Mihály által elrendelt exhumálását és méltó temetését Székesfehérvárott, hasonlóképpen Podjebrad alakját, Mátyás átadását és érkezését Budára (*Quomodo dominus rex Mathias de captivitate liberatus in Hungariam extitit reductus*).

²⁰BONFINI 1941: III, IX, 91 (212). A teljes idézet így hangzik: „Preterea in eodem quoque conventu, cum Mathias annos septemdecim natus esset et nondum tanti regni compos existimaretur, pontifices cum optimalibus decrevere, ut adolescenti gubernator adiceretur, ne quid ex incitiam ac parva rerum experientia detrimenti respublica pateretur. Quare, antequam conventus ille solveretur, ex decreto patrum Michael gubernator pronunciat et in quinquennium potestas summa traditur, unde non mediocris est inter avunculum et nepotem suborta simultas et discordia, quam principes quoque adverse factionis, qui illi nimis invidabant, adauxere.”

²¹Talán nem haszontalan felidézni, hogy Bonfini milyen módon osztja fel a számunkra érdekes események elbeszélését művének harmadik dekaszban (IX. és X. könyv, I. BONFINI 1941: 206–237): IX. könyv, 1–204. sor: királyválasztás; 205–307. sor (a könyv vége): Mátyás családfája; X. könyv, 1–136. sor: a három Mátyás által nyitott front (Német-Római Birodalom, Oszmán Birodalom, Csehország); 137–187. sor: Szilágyi Mihály személyéről, kapcsolatáról Mátyással és az 1458. júliusi összeküvésről Simontornyán.

csak Garai László nádort, hanem magát Szilágyit is, aki egyfajta társuralkodói szerepet játszott a politikában.²² Néhányan a csúcsra jutottak, míg mások veszélyben érezték magukat: szinte a teljes klérus a királyt támogatta, elsősorban Vitéz János váradi és Vetési Albert nyitrai püspök; az ő oldalán álltak továbbá Guthi Ország Mihály és Rozgonyi Sebestyén: Mátyás az előbbit nádornak, az utóbbit erdélyi vajdának nevezte ki. A kinevezések nem hagyták közömbösen Garai Lászlót sem (aki addig nádor volt, és aki csak azzal a – később megszegett – kitéttel egyezett bele Mátyás megválasztásába, hogy a király feleségül fogja venni a lányát), de mindenekelőtt Szilágyi Mihály érdekeit sértették. Szilágyit véglegesen eltávolítani a hatalomból többet kívánt egy személycserénél, elsősorban egy erős hadsereg felállítását, amivel szembe lehet szállni vele, aki forrásaink szerint Mátyás kikiáltásának napján Pesten 15–20 ezer fős hadsereggel jelent meg, de a folyamat kétségtelenül elindult. Bonfini szerint Mátyás uralkodásának első napjaiban Szilágyi egy olyan nagybátyként tűnik fel, aki a teljes hatalmat akarja, de tekintettel kell lennie ifjú unokaöccse rendkívüli bölcsességére. Az ellenpárt bárói is igyekeztek minden módon rossz fényt vetni a kormányzóra, de Mátyás nem hagyta magát megtéveszteni.²³ Az érezhető törés Mátyás és Szilágyi között hamarosan, már az 1458-as országgyűlésen nyilvánvalóvá vált:²⁴ a kormányzó elhagyta az ülést július 26-án, és Simontornyára vonult vissza, ahol összeesküvést szervezett oldalán Újlaki Miklóssal és Garai Lászlóval. Ezt Mátyás ellenlépései és megtorlása követték, de a kormányzó ekkor hadseregével megjelent Buda kapui előtt. Mátyás egyezséget kötött vele, augusztus 8-án Szilágyi lemondott kormányzói hatalmáról, cserébe megkapta a Beszterce grófja címet.

A két hatalom tartósságát illető kételyeket fejezik ki a milánói levelek, amelyeket nem véletlenül küldtek ki ugyanazon a napon és hasonló formai és retorikai igényességgel a két főszereplőnek. Egyébként a firenzei kancellária is csak május 27-én írt a Mediciek nevében,²⁵ miután áprilisban (talán 26-án) Szilágyi követe személyesen hozta el a királyválasztás hírét és a kormányzó egy levelét.²⁶ Az ese-

²²Vö. FRAKNÓI 1890: 80–98 (az események elbeszélésével), PÁLOSFALVI 2013: 355. Fraknói szerint (FRAKNÓI 1911: 75 és a továbbiak) – és érvelését Mályusz is elfogadja (MÁLYUSZ 1988, II, 410) –, Mátyás első számú tanácsadója Nagyvárad püspöke, a humanista Vitéz János sürgette Szilágyi Mihály eltávolítását az udvarból.

²³BONFINI 1941: III, IX, 171–180 (217–218).

²⁴TELEKI 1853: III, 91 és a továbbiak; LUPESCU 2008: 194; PÁLOSFALVI 2013: 359–362.

²⁵Csak a Szilágyinak írt levelet őrizték meg, bár valószínűtlennek tűnik, hogy a Signoria ne írt volna a királynak is.

²⁶ASF, Signori, Missive, 41, f. 12r. Nem tudtam ellenőrizni a dokumentumot, a jelzetet TEKE 2013: 70, 25. jegyzetből idézem, viszont elolvashattam a másolatot, ami az MTA-ban található, jelzete: Ms. 4994, I, 526–529, n. 122. A firenzei levél (amit talán már Benedetto Accolti vagy Antonio Muzi állított össze, akik Poggio Bracciolini munkatársai voltak – vele kapcsolatban I. MARZI 1987: 221–223 e 229) említésre kerül FRAKNÓI 1911: 361, 3. jegyzetében is. Stílusára és retorikai formájára nézve

mények folyásáról biztosabbnak (vagy talán jobban informálnak) tűnik III. Calixtus pápa, aki már március 14-én üdvözölte a választást egy Carvajal bíboroshoz címzett, szép, humanista levelében,²⁷ és ezzel egyidejűleg más misszilisekben is, melyeket az újonnan megválasztott Mátyásnak,²⁸ Szécsi Dénes esztergomi érseknek,²⁹ továbbá Szilágyinak³⁰ és Magyarország minden nemesének és bárójának küldött.³¹ De az is igaz, hogy május 26-án maga III. Callixtus is egyaránt írt Mátyásnak és Szilágyinak: az elsőt buzdította a törökök elleni háborúra, akikkel nem kellene békét kötni,³² a másodikat biztosította lelki és anyagi támogatásáról, és javasolta neki, hogy segítse Mátyást: „carissimum in Christo filium regem ... omni ratione adhorteris ut in sancto proposito suo permaneat”. Ugyanezen a napon küldött egy levelet Hunyadi János özvegyének is: „...domum illius gloriose memorie et athlete Christi Iohannis, consortis tui...”³³ Az említést megtaláljuk a milánói levelekben is, melyek megemlékeznek Mátyás apjáról és bátyjáról – az 1456. augusztus 11-én elhunyt Hunyadi Jánosról és az 1457. március 16-án kivégzett Hunyadi Lászlóról.³⁴ Az új királyhoz intézett gratulációkban felidéződnek a török elleni harc tiszteletre méltó és dicső példaképei, vagyis az éppen uralkodóvá lett Mátyás rokonai. Miként az elődök, úgy az új király is védelmet nyújt majd a nyomasztó ottomán fenyegetés ellen.

Az itt közölt levelek értéke, mint a humanista kancelláriák összes leveleié, egyszerű történeti és irodalmi-retorikai. A történeti jelentőségükről fentebb megpróbáltam szerény és rövid összefoglalást adni. A Sforza-kancellária és általában

a levél hasonló a római Curián írottakhoz (l. közvetlenül alább) és bizonyosan sokkal kidolgozottabb és elegánsabb a milánói kancellária leveleinél. Az intitulasióban például a „iocundissime”-ként említett Szilágyit később „illustrissime princeps et amice honorandé”-nak nevezik. A misszilissel Firenze a Szilágyi ismeretlen nevű követe által személyesen kézbesített levélre válaszolt, mely megtiszteltetésnek a firenzeiek nagyon örültek („Gratias etiam celsitudini agimus vestre, que non solum litteris sed per clarissimum oratorem hec nobis nota facere dignata est”). A levelezés másolata megtalálható az ASF, *Risposte verbali di oratori forestieri*, 1, 3v-ban, jómagam a MTA-beli másolatot olvastam: Ms. 4994, I, 530–532 (a szöveget közreadta JANKOVITS 1996: 77–78); vö. TEKE 2008: 1500. Itt az olvasható, hogy Szilágyi követe személyesen hozta el a kormányzó levelét, aminek tartalma nem különbözött attól, amit a követ szóban előadott (a levél sajnos nem került átírásra a regisztrumokban).

²⁷THEINER 1853: CCCCLXXIX, 309. Vö. KAPRINAI 1771: II, 20–21 és FRAKNÓI 1890: 67–69. A stílusról és a tartalomról l. JÁSZAY 1994, 4.

²⁸THEINER 1853: CCCCLXXX, 311–312.

²⁹THEINER 1853: CCCCLXXXI, 312–313.

³⁰THEINER 1853: CCCCLXXXII, 313–314.

³¹THEINER 1853: CCCCLXXXIII, 314–315

³²THEINER 1853: CCCCLXXXIV, 315.

³³THEINER 1853: CCCCLXXXV, 316; és CCCCLXXXVI, 316–317.

³⁴Egyes történeti rekonstrukciók szerint a fiatal Hunyadi János Milánóban tartózkodott 1431–1433 között Filippo Maria Visconti szolgálatában, és itt szoros barátságot ápolt Francesco Sforzával (vö. BANFI 1934).

a humanista Itália episztolográfiájában elfoglalt helyükről értekezni további tanulmányozást igényelne, amit jelen cikk keretében nem tudok elvégezni. Általánosságban a milánói- és különösen a Sforza-kancelláriáról fontos eredmények születtek már; természetesen ezek figyelembe vételével lehet további megfigyeléseket tenni a levélírók stílusát illetően.³⁵ Mindkét itt közölt regisztrumi másolat alatt Cicco Simonetta kézjegye – a jellegzetes C a lap alján – olvasható, amit a levél szövegével együtt a másoló írt be a gyűjteménybe. Viszont mivel nincs más jel, ami az ellenkezőjét támasztaná alá, a szöveg megfogalmazása Ciccónak tulajdonítható, bár ezt bizonyossággal nem állíthatom, mert nem ismerem levélírói stílusát, amire hivatkozhatnék. Végezetül számomra úgy tűnik, hogy nem maga a titkár másolta be a missziliseket a regisztrumba: a szövegben található hibák és helyesírási pontatlanságok ebben a korban egy nem különösebben művelt és a szövegre kevésbé figyelmes másoló munkáját feltételezik.

Az itt bemutatott szövegek adalékul kívánnak szolgálni a jól ismert és kiadott forrásokhoz, melyek Hunyadi Mátyás megválasztását érintik, egyszersmind a milánói-magyar diplomáciai kapcsolatok történetéhez, továbbá hasznos információkat nyújtanak a milánói kancellária 1450 körüli levélkibocsájtói gyakorlatának tanulmányozásához.

³⁵Sajnos a témában közölt szövegeknek csak kis részét tudtam elolvasni: SANTORO 1948; SOLDI RONDININI 1994; LEVEROTTI 1997; COVINI 2008; LEVEROTTI 2011.

I. Függelék

A Milánói Állami Levéltárban őrzött, jelen tanulmányban használt források

Dátum	Kibocsátás helye	Küldő	Szerző	Címzett	Jelzet	Kiadás
1458. jan. 23.	Buda	Pietro Tommasi	ua.	Pasquale Malipiero, velencei dózse	ASMi, Sforz. 650 (1457)	THALLÓCZY-ÁLDÁSY 1907: CCCX ³⁶
1458. jan. 24.	Buda	Pietro Tommasi	ua.	Pasquale Malipiero, velencei dózse	ASMi, Sforz. 650 (1458, 1)	MDE, 1.
1458. jan. 24. ³⁷	Buda	Moyse Bono	ua.	Francesco Sforza	ASMi, Sforz. 650 (1457)	THALLÓCZY-ÁLDÁSY 1907: CCCXI ³⁸
1458. jan. 30.	Buda	Szilágyi Mihály	Sári Péter ³⁹	Francesco Sforza	ASMi, Sforz. 650 (1458)	MDE, 2.
1458. feb. 22.	Zara	Pietro, Friuli helytartója	ua.?	Francesco Sforza	ASMi, Sforz. 650 (1458)	MDE, 3.
1458. feb. 22.	Split	?	?	Split követe	ASMi, Sforz. 650 (1458)	MDE, 4.
1458. már. 19.	Lippa	Szilágyi Mihály	Vitéz János? Sári Péter?	Juan de Carvajal, pápai legátus Magyarországon	ASMi, Sforz. 650 (1458)	MDE, 11
1458. ápr. 14. ⁴⁰	Buda	Hunyadi Mátyás	Vitéz János? ⁴¹	III. Frigyes császár	ASMi, Sforz. 650 (1458)	MDE, 10; MKL, 4.
1458. ápr. 21.	Buda	Pietro Tommasi	ua.	Pasquale Malipiero, Velencei dózse	ASMi, Sforz. 650 (1458)	MDE, 12
1458. jún. 7.	Milánó	Francesco Sforza	Cicco Simonetta	Hunyadi Mátyás	ASMi, Missive 38 (1458)	kiadatlan
1458. jún. 7.	Milánó	Francesco Sforza	Cicco Simonetta	Szilágyi Mihály	ASMi, Missive 38 (1458)	kiadatlan ⁴²

³⁶Fraknói ismeri a levelet (FRAKNÓI 1896: 17, 1. jegyzet; FRAKNÓI 1911: 360).

³⁷Milánóban február 15-én rögzítették a beérkező levelek között.

³⁸Részleges kiadás.

³⁹Vö. FRAKNÓI 1911: 360.

⁴⁰Pietro Tommasi április 21-én mellékletként küldte Velencébe.

⁴¹Várdai István kalocsai püspök, aki *vicecancellarius* volt, a (fő)kancellári címet Vitézzel osztotta meg, de a király inkább Vitézre támaszkodott, ezért előbbi távol tartotta magát az udvartól, legalábbis az uralkodás első éveiben (vö. KUBINYI 2000: 10).

⁴²Említés: FRAKNÓI 1911: 361, 3. jegyzetében.

II. Függelék

A szövegek kiadása

A *Missive ducali* [hercegi misszilisek] 38-as regisztruma papír alapú gyűjtemény, kiterjedése 300×200 mm, és az 1458. január és 1459. július 18. közötti leveleket gyűjti össze.⁴³ Az előlapon nagyméretű betűkkel a „Dux” [herceg] felirat olvasható. A titkár közvetlen ellenőrzése mellett, a Cancelleria Segretában fogalmazott levelekről van szó. Összesen hat levél található a regisztrumban, amelyek közvetlenül érintik Magyarországot, első megközelítésre a következők tűnnek kiadatlanak:

1. Pietro Tommasi követ Budáról küldött levelének másolata (1457. március 10., inc.: „Le ultime per me scripte”, ff. 66r–67 r–v; modern számozás szerint pp. 122–123);

2. V. László király levele a német-római választófejedelmekhez a törökellenes háborúról, Pietro Tommasi előző levelének mellékleteként elküldve (dátum nélkül, inc.: „Venit nobis in mentem nuper fraternitatibus vestris significasse”, ff. 67 r–v; modern számozás szerint pp. 123–124);

3. Pietro Tommasi követ 1457. márciusának fontos eseményeiről készített, Budáról elküldött feljegyzéseinek másolata⁴⁴ (1457. március 15., inc.: „Da poi che a dì xii scrissi”, ff. 68 r–v; modern számozás szerint pp. 125–126);

4. Nándorfehérvár lakóinak (*Universitas populorum Nandoralbe*) levele Juan de Carvajalhoz, a S. Angelo bíborosához, egyben magyarországi legátushoz (bizonytalan keltezés, talán 1457. március 10., inc.: „Harum serie vestre nota facimus”, f. 68v; modern számozás szerint p. 126);

5. Francesco Sforza milánói herceg Hunyadi Mátyás magyar királyhoz (1458. június 7., inc. „Etsi antea nuntiis et fama intellexeramus”, f. 299v; modern számozás szerint p. 542; l. a függelékben közölt szöveget);

6. Francesco Sforza milánói herceg Szilágyi Mihály magyar kormányzóhoz (1458. június 7., inc. „Recepimus litteras excellentie domini similiter. Intelleximus ea”, f. 300r; modern számozás szerint p. 543; l. a függelékben közölt szöveget).

A regisztrum szinte kizárólag a hercegség lombardiai városaiba küldött leveleket tartalmaz, tehát egyedinek tűnik a „magyar” anyag jelenléte a többnyire belpolitikai jellegű misszilisek között. Mivel ezeket kronológiai sorrendbe rendezték a csomók folytonosságának megszakítása nélkül, nem kétséges, hogy a munkafolyamat és a kancellária átírásainak ritmusát tartották szem előtt (tehát

⁴³ ASMi, Catalogo di sala VS6, *Registri delle Missive Ducali* (1447–1538), *Lettere per Stati esteri* (1455–1499). Sajnos nem tudtam kézbe venni az alábbi kötetet: SANTORO 1961.

⁴⁴Utal rá PÁLOSFALVI 2009: 45.

nincsenek véletlenül, vagy későbbi időkből bekötött levelek). Az ilyen típusú regisztrumokban nem csak kiküldött levelek, hanem levélminták (*exempla*) is találhatóak, melyek érdekeseek lehetnek a tárgyalat témákra nézve. A szövegek szerzőségét illetően megjegyzendő, hogy a kancellárok vagy titkárok bizonyos mértékben a regisztrumokat sajátjuknak tekintették. Viszont nem mindegyikük tudott egy kódexet összeállítani az általa fogalmazott legfontosabb levelekből. Megszokott jelenség, hogy ezeket a levelezési regisztrumokba másolták be, és nem a Potenze estere [Külföldi hatalmak] jelzetű ládáokban helyezték el, ahol a bejövő leveleket találhatjuk (szálas anyag [lapok és ívek], diplomáciai misszilisek eredetiben vagy másolatban). A katalógusban a 38-as regisztrumnál kifejezetten „Magyarország” megjelölés található, nem pedig az általános „külföld”. A levelek így nem kerültek el azon tudósok figyelmét, akik az utóbbi százötven évben az olaszországi magyar forrásokkal többször is foglalkoztak. Mindazonáltal, mivel ezen kutatók közül kizárólag Fraknoi tesz említést az egyik levélről, egy rövid kutatástörténeti vizsgálat arról győzött meg, hogy a levelek ismeretlenek, jelen pillanatban kiadatlanak tarthatjuk őket fenntartva a tévedés lehetőségét.⁴⁵

A levelek kiadásakor konzervatív szövegközlői elveket követtem.⁴⁶ A latin szövegek esetében jelölés nélkül meghagytam az eredeti írásmódot (pl. *discussiones*, *dutina*, *ellectam*, *fnyturam*, *intelleximus*, *solempniter*, *solempnitate*, *tranquillitate*, *volutatem*). Ezen sajátosságok talán megengedik azt a hipotézist, miszerint a leveleket nem maga a szerző, Cicco Simonetta másolta a másolatgyűjteménybe, hanem az egyik jegyző. Központoztam és tagoltam a szöveget.

Az olasz szöveg esetében az alábbi kritériumokat követtem: a dupla és szimpla hangzókat változatlanul hagytam; a latinizmusokat és a latin írásmódot megtartottam; központoztam a szöveget; a mai helyesírási szabályok szerint használtam a nagybetűket és kisbetűket (kivétel a megszólításokban); a *ch*-t megtartottam a zöngétlen veláris zárhangok esetében; a *h*-t megtartottam az *avere* ige alakjaiban; az *i/j/y* verziókat megtartottam; feloldottam a *scriptio continuat* az előjárószóok kivételével, melyek esetében meghagytam a kéziratok formáját; megkülönböztettem az *u*-t és a *v*-t; kurzívval jelöltem a latin szavakat és kifejezéseket, kivéve az *intitulatio*-t és *datatio*-t.

⁴⁵Köszönet Pálosfalvi Tamásnak, aki megerősítette ezen véleményemet.

⁴⁶A szövegközlői elvek – főképp a helyesírás – tekintetében az alábbiakra támaszkodtam: TONETTI 1982; PRATESI 1999. A megszólítás feloldásakor az alábbi követtem: CAPPELLI 1929.

1.

Moyse Bono Francesco Sforzának, Milánó hercegének

*Buda, 1458. január 24.*⁴⁷

Moyse Bono levele Francesco Sforzához, amelyben bejelenti Hunyadi Mátyás megválasztásának megtörténtét. A levélíró azt állítja, hogy az eseményen személyesen is jelen volt, hogy a nép széles körben támogatja az új királyt. Mátyás Csehországban tartózkodik, és azonnal elindultak onnan kiszabadítani és Budára hozni. Egyébként az érkezéséig nagybátyja, Szilágyi Mihály a kormányzó, aki január 19 én Pesten 15–20 ezer fős hadsereggel jelent meg. További híreket küld Szilágyi hadseregének és Pest környéki szövetségeseinek helyzetéről. Végül tájékoztatja a herceget, hogy Lázár szerb despota engedélyezte az oszmánoknak a közlekedést a Dunán, akik visszavonultak, de súlyos károkat okoztak, és foglyok ezreit ejtették. Úgy tűnik, hogy ez nem fog többet megtörténni. Vacsora előtt küldi a hírvivőt jelen levéllel.

Másolat regisztrumban: Archivio di Stato di Milano, *Sforzesco 650*, szálas anyag.

Kiadás: *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, kiad. Thalóczy Lajos – Áldásy Antal, Budapest 1907, CCCXI, 229–230 (részleges kiadás).

Bibliográfia: Fraknói Vilmos, *Szilágyi Mihály élete*, in „Budapesti Szemle” 145 (1911), 161–198 és 344–367; 146 (1911), 56–78; Székely György, *Hunyadi László kivégzése – Struktúraváltozások a magyar állam és főváros kormányzásában*, „Tanulmányok Budapest múltjából”, 1988 (22), 61–102: p. 92 és a 18. jegyzet.

Copia litterarum Moysi Bone civis Venetiarum datarum Bude die
xiiii jan(uarii) 14[57]

1457 24 Gen.

Illustrissime princeps et excellentissime domine. Post humilem recommendationem. Per esser mio debito dar notitia a la vostra illustrissima Signoria de le cosse occurrente in queste parte digne de significatione, quela avixo come in questo zorno a hora de sexta, cum Dio gratia, està creato re de Hongaria, el fiol del signor Janus *olim* governador, el qual è el menor fiolo l'avesse, et ha nome Matias, zo è Mathia, de etade de anni xvii. L'altro fradello mori, come la vostra Signoria intexe, e nomeva Ladislao; e fu facta questa elezione in Peste e per mezo Buda, e de mezo el Danubio: da Buda a Peste. E per dar più ferma verità a la Signoria

⁴⁷A levelet a velencei dátumozási szokások (*more veneto*) szerint datálták.

Vostra me ho trovato in persona a la elezion de la detta sua creazion. E credame la Signoria Vostra che mai non fu fato in questo regno per creation de un re tanto gaudio quanto de questo, che veramente l'è proprio un miracholo da Dio che non tanto in questo dì, ma l'è piu sei mexi che grandi e pizolli al tuto chiamava ad una voxe lui dovesse far re de Hongaria. E perché el ditto è al presente in Boemia, in man de quel governador, el qual secondo el vulgo l'ha tegnudo e tien cum grande honor, notificando a la Vostra Signoria che in questo dì i vol andar per lui, e presto die esser qui in Buda; e da poi se de far altre bone provixion sì contra turchi come etiam altre provixion del regno.

E sta fato governador suo barba, el qual se chiama Silagi Mial, el qual està fato per fin vegni el re suo nevodo. El qual Michiel governador vene in Peste a dì xviii ditto cum uno exercito che solamente gente d'arme a chavallo era 15 mila. Sono chi dixè più, ma a mi apparso cussì, et altre zente a pè, in summa dixè esser a suo soldo con lui persone xx mila. Ma più se dixè non metando quelli che in questi zorni azonze de i parenti suo et amixi, i quali in tuto e con grandissimo exercito e tuti allegati in Peste et atorno Peste, et per i monesteri et per orti de fuora da la terra, e per la campagna apreso Peste, dove per fin questo dì se trovano. Questo sie quel Silagi Mial che è fradel de la dona de Janus vayvoda olim governador, el qual tegniva e tien Belgrado. Altro per mo non scrivo a la Signoria Vostra, perché son certo più distinto sarà avixada per el messo de quela.

È seguido che in questi dì passati per el mezo del dispoti Lazaro de Servia sono passati el Danubio tanti turchi che per certo ha fato gran choraria e menado via più de 40 mila persone, cum altre asai gran crudeltade, et è tornadi indriedo e va perseverando e fazando el pezo i puono. El numero di ditti turchi dixeno esser xx mila. La qual cossa meta per fermo la Excellentia vostra, che presto i ne vol provedere per forma che colui i ha condutti non haverà più questo comodo. A la Signoria Vostra *humiliter* me ric(ommando).

Partidome da Peste da la ditta eletione fata del re Matias, vini in Buda et ho scripto più tosto m'è stato possibile, et in questo dì avanti disnar ho spazato el messo. Iterum me ric(ommando).

Mediolani die mercurii xv februaryi 1458 consignata fuit dicta copia litterarum.

2.

*Francesco Sforza, Milánó hercege, Hunyadi Mátyás magyar királynak
Milánó, 1458. június 7.*

A herceg nagy örömét fejezi ki a magyar király megválasztása fölött, ami minden választó egyetértésével valósult meg. A hírt Szilágyi Mihály kormányzó levele és Moyses Bono jelentése erősítette meg. A herceget megrázta Mátyás szeretett apjának, Hunyadi Jánosnak, és bátyjának, Lászlónak halála, akiket nagyra tartott és szeretett, és akik annyit tettek a keresztény világ védelméért. Hálát ad Istennek, hogy Mátyást küldte a trónra, és üdvözli a magyar néppel együtt, hogy most megőrizheti a békét és nyugalmat. Teljes támogatását felajánlja Mátyásnak: fáradságot és közbenjárást. A többi Moyses Bono szóban fogja előadni, a király udvari embere, akit a legteljesebb bizalommal kér fogadni.

Másolat regisztrumban: Archivio di Stato di Milano, *Registri delle missive ducali*, 38, f. 542 (num. orig. 299v).

Domino Mathie Dey gratia regi Hungarie, Dalmatie, Croatie et cet.

1. Serenissime princeps et excellentissime domine honoratissime. 2. Etsi antea nuntiis et fama intellexeramus post obitum serenissimi ducis Laudisali regis Hungarie vestram serenissimam maiestatem de comuni omnium consensu ad eam amplissimam dignitatem solempniter fuisse electam, exindeque non tenuem complacentiam capiebamus, 3. veruntamen cum litteris illustrissimi principis duci Mihealis Gilagii de Horogheg patrini vestri et regni Hungarie gubernatoris et relatione spectabilis Moyses Bono veneti aulicique vestri id clarius intelleximus, multo maiori letitia et gaudio affecti sumus.

4. Dolebamus siquidem varios casus qui adversanti fortuna his in partibus evenerunt. 5. Dolebamus infelicem casum illustris quondam domini Iohannis genitoris et domini Laudaslai fratris vestrorum, cum propter benivolentiam et caritatem quibus eys affecti eramus tum pro comodo et honore totius ortoxie fidei cuius acerrimi defensores fuerunt. 6. Habemus itaque omnipotenti Deo nostro gratias peringentes, qui oculos pietatis sue ad regnum Hungarie divertens iam tandem voluit talem de vestra solempnitate electionem fieri. 7. Congratulamur etiam universe nationi Hungarie que talem virum sortita est, ut sperare possit se dutina pace quiete et tranquillitate esse finyturam.

8. Eandem vero solempnitatem vestram obsecramus, ut quibuscumque in rebus honori, comodo et status sui incremento et amplitudini esse possimus, opera nostra uti dignetur, qui ad beneplacita et mandata queque sua parati erimus.

9. Super quibus quoniam Moysem ipsum aulicum vestrum de optima mente et dispositione in eam nostra informavimus nos ad ulteriora non extendemus, nisi ut eius relatibus non secus ac nostris credentiam et fidei plenitudinem impartiri dignetur eadem vestra sublimitas, quam Altissimus diu conservare dignetur.

10. Mediolani vii Iunii MccccLviii.

Iv(it)

C(ichus)

1 *intellexeramus ex intellesexms* 9 *eadem ex eandem ms* 10 *McccLviii ex McccLiii ms*

3.

*Francseco Sforza, Milánó hercege, Horogszezi Szilágyi Mihály
magyar kormányzónak
Milánó, 1458. június 7.*

A herceg megkapta Szilágyi Mihály levelét, Moysse Bonótól később értesült az új király megválasztásáról. Gyászolja Szilágyi sógorának, Hunyadi Jánosnak halálát, akinek bátor és dicső tetteit a török ellen és a kereszténység védelmében mindig nagy csodálattal követte. Ő volt a remény, béke és fejlődés letéteményese a Magyar Királyságban és a török elleni sikeres harcok során. Részvétét fejezi ki unokaöccse, Hunyadi László halála miatt is. Viszont örvendezik a most történt királyválasztáson, és kívánja, hogy a királyságon belüli lehetséges ellentétek rendeződjenek és az Állam hírnevet és dicsőséget szerezzen. Továbbá reméli, hogy Szilágyi, akinek híre és dicsősége nem kevesebb, tudja irányítani az országot. Felajánlja szolgálatait a királynak és a kormányzónak. További tudnivalókat Moysse Bonóra bíz.

Másolat regisztrumban: Archivio di Stato di Milano, *Registri delle missive ducali*, 38, f. 543 (num. orig. 300r)

Bibliográfia: Fraknói Vilmos, *Szilágyi Mihály élete*, in „Budapesti Szemle” 145 (1911), 161-198 e 344-367; 146 (1911), 56-78: p. 361 és a 3. jegyzet.

Domino Michaeli Zylagii de Borogbeg, regni Hungarie gubernatori.

1. Recepimus litteras excellentie domini similiter. 2. Intelleximus ea que nomine suo nobis significavit spectabilis Moyses Bono nobilis venetus et regie maiestatis aulicus de nova regis creatione et felicibus incrementis et successibus regni Hungarie. 3. Quibus videntes doluimus vehementer hactenus et animo

angebamur, cum audiebamus infelicem casum obitus illustris principis domini Iohannis de Huniadi gubernatoris, cognati vestri, quem ob preclarissimas eius virtutes et gloriosissima gesta in partibus illis pro tutela et salute christiane fidei adversus perfidum illum Teucrorum regem, miro quodam amore, prosequebamur. 4. Quo superstite spes omnibus erat ipsum et universum Hungarie regnum quiete prospereque et cum status incremento gubernatur et Teucris ispsis magno terrori futurum. 5. Doluimus etiam obitum illustri domini Ladislaii, nepotis vestri et adversos casus qui illustri domui parentelleque vestre contigerunt.

6. Nunc vero intellecta huius serenissimi domini regis de comuni omnium consensu electione non possumus non letari et ingentem capere voluntatem et maiestati sue vobisque ac regno et universe nationi vestre congratulamur. 7. Confidimus enim fore, quod ex hac ipsa electione discussiones et discordie si que antea in regno exorte erant quamprimum opera et virtute sua componentur et pleraque alia fient ex quibus status amplitudinem perpetuam laudem et gloriam immortalem consequetur. 8. Speramus etiam regnum ipsum Hungarie ab eadem et excellentia vestra non inferiori laude fama et gloria quam habetis gubernatum iri.

9. Reliquum ergo est ut siquid a vobis fieri posse videatur pro honore et cummodo regie maiestatis sue vestroque et clarissime domus vestre, non grave sit excellencie vestre nos previso reddere, quibus gratum proculdubio fierit beneplacitis sue serenissime maiestatis et vestris obtemperare. 10. Quemadmodum viva voce diximus memorato Moysi cuius relatibus non secus ac nostris credentiam et fidei plenitudinem libeat impartiri. 11. Datum Mediolani vii Iunii 1453.

Iv(it)

C(ichus)

5 *domui ex domini* ms 6 *letari ex lectari* ms 9 *cummodo: qmodo* ms
9 *maiestati* ms

Fordította: Szovák Márton